

О.А. Примачок

Київський національний університет будівництва і архітектури,
кафедра основ архітектури і архітектурного проектування

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ЦЕНТРУ НА ПРИКЛАДІ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ПЛОЩІ ПЕРЕМОГИ В М. КИЄВІ

© Примачок О.А., 2013

Розглянено шляхи розвитку міського середовища та надано рекомендації щодо формування громадського культурного простору на прикладі реорганізації площі Перемоги в м. Києві.

Ключові слова: громадський простір, структура міста, заклади культурно-просвітницької діяльності (КПД), площа Перемоги, рекреація.

In the article was considered development ways of urban environment and gave some advises about forming public cultural spaces by way of example reorganization the Victory Square in Kyiv.

Key words: public spaces, structure of the city, institutions of cultural and educational activities (CEA), Victory Square, recreation areas.

Вступ

Динамізм соціальних змін в останні десятиріччя дедалі більше визначається переходом від індустріального до постіндустріального та інформаційного суспільства, що ґрунтується на засадах широкого використання інформаційних технологій, а операції з інформацією є основною формою діяльності переважної кількості людей. Автори концепції постмодернізму стверджують, що в сучасному світі розгортається глобальний процес формування нового суспільства та нової свідомості [1].

Еволюція суспільства зумовлює трансформацію простору, в якому воно існує. Динамічність та ускладнення функціональної програми позначається на функціонально-планувальному та об'ємно-просторовому вирішенні як будівлі, так і міста загалом, що безпосередньо впливає на структуру середовища існування. До того ж радикальні зміни, які пережила Україна під час становлення незалежності – перехід від авторитарно-тоталітарного устрою до демократичної правової держави – відобразилися на всі сфери суспільного життя.

Розвиток міста – це постійний комплексний процес, котрий неминуче призводить до змін у його структурі. Відбуваючись одночасно на різних рівнях він проходить за різними сценаріями – ущільнення забудови всередині міста, реконструкція та реставрація існуючих територій, освоєння міжміського простору (розширення меж міста) та сполучення з іншими містами (утворення агломерацій) тощо. Все це разом призводить до феномена, котрий має назву “пульсуюче місто”. Всі ці процеси можна спостерігати і на прикладі Києва [2].

Що ж стосується площі Перемоги, то знаходячись в сформованому просторі міста, її розширення обмежене теперішньою забудовою. В цьому разі розвиток відбуватиметься за компактною схемою, тобто нарощенням додаткових функцій без суттєвого збільшення розміру території, що неодмінно призводить до збільшення за вертикаллю. Так, міське середовище перетворюється на складну багатшарову структуру. А тенденція в сучасній архітектурі до укрупнення та глобалізації диктує вимоги щодо формування багатофункціональних комплексів з гнучкою планувальною структурою, адже постійна зміна та поява нових потреб потребує від архітектури надзвичайно високих адаптаційних можливостей.

Аналіз сучасного стану площі Перемоги

Площа Перемоги має надзвичайно вигідне містобудівне розташування; сформувавшись на перетині головних магістралей міста, вона володіє легкою транспортною доступністю, зокрема і громадського транспорту. З іншого боку, саме ця особливість головною проблемою у формуванні простору площі. Пролягаючи на шляху головних комунікацій, вона перетворилась на транзитний коридор з дефіцитом пішохідних територій. До того ж значна кількість автомобілів, яка постійно зростає, призвела до перенасичення транспортної інфраструктури, що викликає негативні наслідки – корки, підвищення аварійності, забруднення навколишнього середовища тощо.

Проблема організації площі Перемоги існує не перший рік. Ще у 1985 році група відомих архітекторів (М. І. Кульчицький, В. І. Єжов, В. В. Кацін) та інженерів (Я. Б. Левітан, В. С. Коваль) розробили проект реконструкції, у якому передбачалося в'їзд на бульвар Шевченка пустити безпосередньо з площі. Створивши дворівневу розв'язку з надземним пішохідним переходом через вул. Дмитрівську, автори намагалися хоч трохи зменшити транспортне навантаження (рис. 1) [3].

*Рис. 1. Реконструкція площі Перемоги. Проект 1985 року. Фото з макету.
Архітектори М. І. Кульчицький, В. І. Єжов, В. В. Кацін, інженери Я. Б. Левітан, В. С. Коваль*

Далі це питання ще неодноразово порушували, і навіть висвітлювали під час розроблення Генерального плану на період до 2025 року [4]. У документі зазначено, що запланована зведення тунелю через р. Дніпро від площі Перемоги до Броварського проспекту (довжина 7,1 км). Його будівництво зменшить навантаження на міст Метро та *транзитний рух автотранспорту через центральну частину міста*. “Тунель планується дворівневий, що дозволить значно розвантажити міські дороги та зменшити у рази кількість пробок” [5].

Постановка проблеми

Отже, проаналізувавши сучасний стан суспільства та середовища, в якому воно існує, можна виділити такі тенденції:

- перехід від індустріального до інформаційного суспільства;
- зниження культурного рівня населення;

- перевантаженість вулично-дорожньої мережі міста;
- невідповідність існуючого середовища потребам сучасної людини.

Вирішення цих питань у цій роботі розглянено через призму необхідності розширення та оновлення функціонального зонування площі Перемоги, а також формування повноцінної пішохідної та рекреаційної зони, транспортної розв'язки та культурного простору.

Пошук раціональних рішень у будь-якій сфері неможливий без вивчення набутої інформації попередників, тож розглянемо невелику історичну довідку формування цієї ділянки та шляхи вирішення аналогічних ситуацій у світовому досвіді.

Історичний аспект генези площі Перемоги

Від заснування площа Перемоги неодноразово змінювала назву, вигляд та функціональне призначення, що навіть, київські старожили, поглянувши на фото тих часів, не відразу впізнають її. З середини XIX ст. у районі площі розвивалася стихійна торгівля і в 1854 р. міська влада офіційно прийняла рішення про заснування ринку. У 1869 році площа стала називатися Галицькою, відповідно ринок на площі – Галицький базар. Назва походить від напрямку шляху, що починався саме з цього місця і тягнувся на захід до Галичини. Але за площею і ринком незабаром закріпилася інша назва – Єврейський базар, або скорочено – Євбаз [6].

У той час вокзал знаходився в кінці нинішньої Старовокзальної вулиці – зовсім поруч з площею Перемоги. Тому не дивно, що ринок поряд вокзалу швидко розрісся і отримав статус головного в місті.

15 жовтня 1867 р. на Євбазі відбулася урочиста церемонія закладання фундаменту церкви Іоанна Златоуста. Спорудження нового храму було доручено архітектору Юргенсу. Спочатку церкву планували побудувати з дерева, але генерал-губернатор Безак переконав членів будівельного комітету в доцільності заміни дерева на залізо і чавун, так церква стала першою в імперії залізо-фахверковою культовою спорудою, незважаючи на те, що основа церкви була кам'яно-цегляною. Через свій незвичний вигляд, новий храм на Галицькій площі стали називати Залізною церквою.

*Рис. 2. Залізна церква Іоанна Златоуста.
Загальний вигляд*

*Рис. 3. Перетин вулиць Бульварно-Кудрявської
та Галицької площі. 1930 р.*

16 серпня 1871 церкву було освячено. У плані церква мала форму видовженого хреста з трьома виходами. Над однією з його частин розміщувалася одноярусна дзвіниця з пірамідальним дахом (рис. 2). Напівкруглий вітвар вінчала невелика візантійська баня. В інтер'єрі нової церкви були використані деталі обробки каплиці Іоанна Златоуста із Старого міста. Церква виявилася найменшою в місті (28×13 м), а її парафія – найбільшою [7].

До кінця XIX ст. навколо торгової площі вже виріс цілий район: спочатку це були невеликі будиночки, які незабаром замінили три- і чотириповерхові будинки, перші поверхи яких незмінно

призначалися для торгівлі. У той самий час на Євбаз стали ходити трамваї: лінії йшли по Бібіківському бульварі (нині – бульвар Шевченка), по Брест-Литовському шосе (проспект Перемоги), вулицях Дмитрівській, Бульварно-Кудрявській (Воровського), Маріїнсько-Благовіщенській (Саксаганського).

У кінці XIX – початку XX століття Залізна церква потребувала серйозного ремонту – через відсутність вентиляції вологість усередині споруди була дуже високою, тому окремі частини почали іржавіти. У результаті ремонту і незначної перебудови, приміщення церкви трохи розширилося, всі 5 куполів і пірамідальна дзвіниця заблищали позолотою, а внутрішні і зовнішні стіни пофарбували в світло-сірий колір. Втім, і після цього в храмі було тісно. Тому було зроблено ще одне розширення церкви, яке завершилося 28 вересня 1914 року. Але всі ці ремонти були марними – у радянські часи “храм перешкодив реконструкції трамвайних ліній”, і в 1934 році унікальну Залізну церкву Іона Златоуста знесли.

Ринок на Галицькій площі працював і в часи німецької окупації (природно, що під час війни євреї зникли з ринку). У ці важкі часи для багатьох киян Євбаз був єдиним місцем, де можна було дістати хоч якісь продукти в обмін на речі. Німецьке командування (через поганий санітарний рівень на ринку) забороняло своїм солдатам і офіцерам купувати що-небудь на Євбазі під страхом серйозного стягнення. Окупанти не раз влаштовували на ринку облави, щоб зібрати тут молодь для відправлення на роботу до Німеччини [8].

Рис. 4. Євбаз. 1930 р. Фото приблизно з перехрестя сьогоденних вул. Дмитрівської та вул. О. Гончара

Рис. 5. Галицька площа влітку 1942 року

Галицька площа довго залишалася непорядкованим місцем. Ще в 30-ті роки виникали плани грандіозної реконструкції. Ринок на площі хотіли залишити, але привести його в порядок – за планом 1936 р. приблизно на місці нинішнього цирку мали звести будівлю критого ринку з усім необхідним обладнанням, холодильниками, рибними басейнами і замість торгівлі з возів колгоспникам пропонувалося розміститися за прилавками всередині ринку. Також на площі повинні були побудувати кілька магазинів (галантереї, взуття, одягу та інших пром. товарів), ресторани, бари і кафе.

Для покращення транспортної розв’язки вулицю Жилинську передбачалося вивести прямо на площу (тоді ще не було ділянки вулиці в бік Борщагівки), а трамвайний рух відокремити від автомобільного. На майбутнє планували побудувати автомобільний тунель від площі до мосту імені Євгенії Бош (цей міст підірвали радянські війська в 1941 році під час відступу, зараз на цьому місці міст-метро). Ці грандіозні плани реконструкції не було здійснено через те, що почалася війна.

Після війни базар вирішили зовсім прибрати з площі, і 6 травня 1946 вийшло рішення міськвиконкому Києва про закриття ринку, але після цього Євбаз проіснував ще декілька років. Восени 1949 року розпочався демонтаж будов Євбазу і “розселення” торговців по іншим ринках, почалася реконструкція площі. У 1951 році почалося будівництво будівлі цирку [7].

У 1952 році Галицьку площу перейменували на честь Перемоги у Великій вітчизняній війні. З 1950-х до 1980-х років площа Перемоги була значно перебудована, внаслідок чого вона набула теперішнього вигляду 5 листопада 1960 відбулося офіційне відкриття монументальної будівлі цирку (пл. Перемоги, 2) – він був побудований приблизно на тому місці, де раніше стояла Залізна церква. Його зал розрахований на понад дві тисячі глядачів.

У середині 60-х років відкривається найбільший у республіці універмаг “Україна” (пл. Перемоги, 3), площею близько 12 тисяч квадратних метрів, з численними допоміжними службами для працівників та відвідувачів. У будівництві універмагу сталася затримка – виникли проблеми з фундаментом через складність ґрунтів (неподалік протікає річка Либідь і земля сильно насичена вологою). 1970 року площу прикрасила 17-поверхова будівля готелю “Либідь” (пл. Перемоги, 1) на 500 місць, яку повністю реконструювали в 1999–2002 роках.

Незважаючи на те, що базар на площі знесли, ринок не зник повністю – “Новий базар” виник осторонь площі Перемоги, трохи ближче до Повітрофлотського проспекту (зараз на місці цього базару знаходиться завод “Трансигнал”, лінія швидкісного трамваю і гаражі). Цей базар – залишки старого Євбазу – проіснував ще до середини 1970-х років. Вже в 90-ті роки біля кінцевої зупинки швидкісного трамваю № 3 виник невеликий ринок “Сирус”, але під час недавньої реконструкції трамваю цей ринок майже зник.

На початку 80-х на площі Перемоги побудували підземний перехід, а в 1985 році посеред площі поставили обеліск на честь 40-річчя Перемоги висотою 43 метри. У цьому ж році Брест-Литовське шосе перейменували на проспект Перемоги [7].

Рис. 6. Готель “Либідь”

Рис. 7. Національний цирк України

Аналіз світового досвіду формування громадських центрів

Як уже зазначалося, при обмежених розмірах території розвиток відбувається за вертикаллю. У світовій практиці ця тенденція набуває все більшого поширення. Розглянемо кілька вдалих прикладів вирішення цього питання.

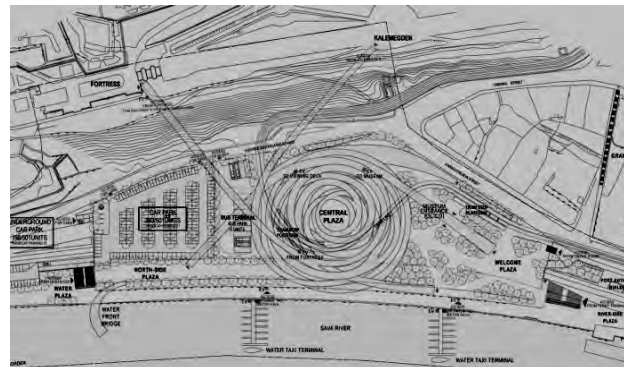

Рис. 8. Beton Hala Waterfront Center. Sou Fujimoto Architects. Загальний вигляд та план

Яскравий зразок – пропозиція групи архітекторів Sou Fujimoto Architects портового центру Beton Nala в Белграді, Сербія. Контрастуючи з середньовічними матеріалами міста, центр здіймається стрілою у повітря, формуючи хмару з підвісних рамп. Нова площа слугує головною сполучною ланкою між історичним центром та водними просторами столиці. У центрі розташовуються торгові приміщення, кафе, ресторани, зовнішній відкритий виставковий простір та оглядовий майданчик, досить високо розташований підземний паркінг, а також зупинка громадського транспорту.

Ще один чудовий приклад – Seattle Center розробила група архітекторів Hoshino Architects. Маючи завдання створити новітній громадський центр, автори запропонували просту структуру – розділивши простір на два рівні, хаотично розкидали круглі отвори, які формують комунікаційні зв'язки і водночас використовуються для освітлення. На відміну від стандартних громадських центрів функціональний поділ тут не має чіткої схеми, визначені зони переплітаються з мережею комунікацій, розчиняючись у них. Де-не-де двошарові структури перетинаються і створюють комплекс “пористого пейзажу”.

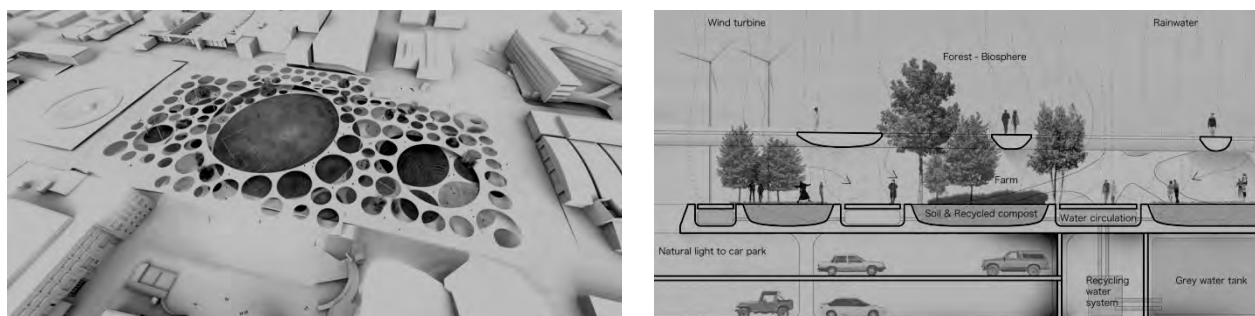

Рис. 9. Seattle Center. Hoshino Architects. Загальний вигляд та розріз

Концепція реорганізації площі Перемоги

Отже, під час розроблення проекту реконструкції площі Перемоги були поставлені та вирішені такі завдання:

- формування комфортного середовища для спілкування та відпочинку;
- створення якісно нового простору, який би відповідав потребам сучасної людини;
- створення універсального місця для розваг, навчання, спілкування тощо;
- підвищення культурного рівня населення за допомогою формування закладів культурно-просвітницької діяльності (у цьому разі музейного простору, який складається з трьох частин – історія становлення площі Перемоги, період військових дій з можливістю виходу до Обеліску та історія розвитку циркового мистецтва);

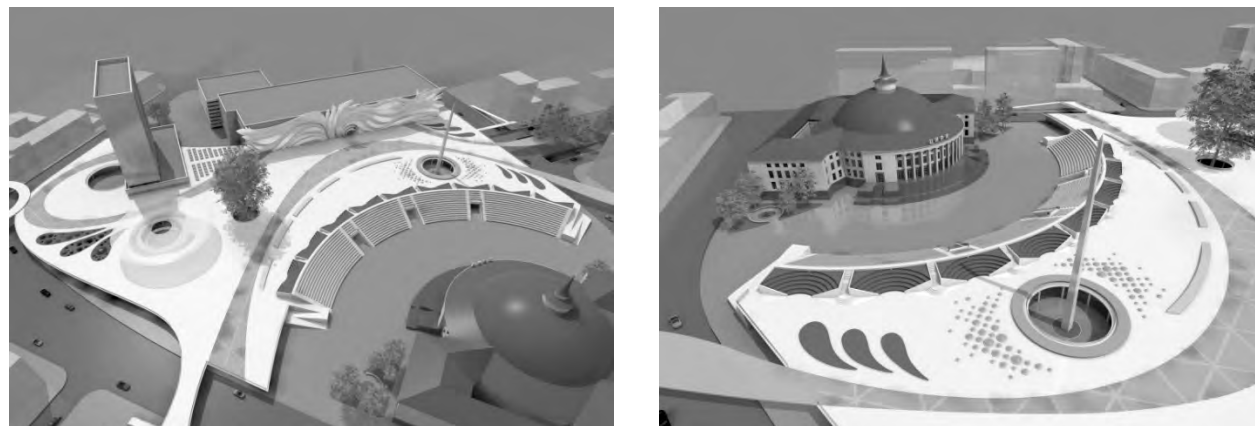

Рис. 10. Пропозиція реконструкції площі Перемоги в м. Києві

- розвантаження вулично-дорожньої мережі міста через формування багаторівневої розв'язки – прокладання підземної дороги, що навпростець сполучає проспект Перемоги та бульвар Тараса Шевченка, а також організація надземних переходів;
- розширення та оновлення функціонального зонування Національного цирку України, а також створення повноцінної рекреаційної зони за допомогою формування амфітеатру перед будівлею цирку для проведення відкритих вистав, свят, культурно-масових заходів під відкритим небом;
- розширення торгівельної функції, прилеглої до універмагу “Україна”;
- збереження та реорганізація місця для тренування скейтерів;
- забезпечення площі усіма необхідними допоміжними обслуговуваними елементами, для можливості проведення повноцінного дозвілля – заклади громадського харчування, тимчасового проживання тощо;
- створити неповторний образ площі, який би розкривав дух українського народу, виявляв би його етнічну автентичність (використання мотивів петриківського розпису під час формування зелених насаджень).

Рис. 11. Концепція реорганізації площі Перемоги в м. Києві

Висновки

Отже, під час формування громадського центру необхідно враховувати численну кількість факторів, однак можна виділити такі основні особливості:

1) вирішення транспортного питання – необхідно забезпечити легку доступність, особливо громадського транспорту, однак виконати так, щоб дороги не перетинали ділянку забудови. Створення багаторівневих розв'язок;

2) відповідність сучасним потребам – зважаючи на швидкий темп змін у суспільстві, необхідно врахувати можливість розширення та зміни функціональної програми, тобто забезпечити поліфункціональність, а також гнучкість планування та адаптаційну здатність;

3) підвищення культурного рівня населення за допомогою інтеграції закладів культурно-просвітницької діяльності у структуру міста;

4) естетична виразність – відповідність об'ємно-просторового вирішення функціональному призначенню, типу закладу, традиціям, сформованому оточенню тощо;

5) використання елементів природи – насичення простору зеленими насадженнями, водоймами тощо.

Отож, *всебічне врахування усієї сукупності природних і соціально-побутових особливостей місцевості будівництва* може поглибити зміст *архітектурного твору* та дасть змогу знайти *найоптимальніше вирішення* як ділянки, так і будівлі загалом.

1. Соціологія: підручник // В. Г. Городяненко. – 3-тє вид., доп. – К.: Академія, 2008. – 544 с. – (Сер. “Альма-матер”). 2. Основы теории планировки и застройки городов: учеб. пособие // Я. В. Косицкий, Н. Г. Благовидова. – М.: Архитектура-С, 2007. – 76 с., ил. 3. Київ архітектурний // С. К. Кілессо. – К.: Будівельник, 1987. 4. Офіційний сайт комунальної організації “Інститут генерального плану м. Києва” <http://kievgenplan.grad.gov.ua/> 5. Офіційний сайт інституту “Київдормістпроект” <http://kdmp.com.ua/> 6. Энциклопедический справочник “Киев” // Под. ред. А. В. Кудрицкого. – К.: Главная редакция Украинской Советской Энциклопедии, 1982. – 704 с. 7. Интернет-проект “Интересный Киев” <http://www.interesniy.kiev.ua/> 8. Київ. Погляд через століття (фотопутівник) // Павло Позняк, Сергій П'ятериков. – К.: Мистецтво, 1987. 9. ArchDaily – Broadcasting Architecture Worldwide <http://www.archdaily.com/>